

Sözcük Dağarcığı

Deniz Candaş - Gökhan Tok

Çiçekler ve Söylenceler

Mitolojik kahramanlar, tanrılar ve tanrıçalar, yüzyıllar boyunca adlandırma konusunda insanoğluna büyük ilham vermiş. Gökcisimleri başta olmak üzere, gözlerimizin gördüğü birçok şeyi mitolojik öykülerle özdeşleştirmiş, bu öykülerde sözü geçen kişilerin adlarını yakıştırmışız. Çiçekler de mitolojiden nasiplerini fazlasıyla almışlar.

Afrodit'in laneti yüzünden babasına aşık olan ve tanrıların acıyarak Mersin ağacına çevirdiği Myrrha'nın oğlu olan Adonis'in öyküsü, çeşitli kültürlerde çiçek adlarına yansımış. Güzelliği Afrodit'in büyük ilgisini çeken ve aşkını kazanan Adonis, başka tanrıların kıskançlığının kurbanı olmuş ve bir yaz günü üzerine salınan yaban domuzundan aldığı ölümcül yara, onun sonu olmuş. Efsaneye göre, can çekişen sevgilisinin yanına koşan Afrodit'in ayağına bir gül dikenini batmış ve tanrıçanın kanıyla boyanan beyaz güller, o günden sonra kırmızı kalmışlar. Adonis'in kanının toprağa düştüğü yerde de, küçük kırmızı çiçekler çıkmış. Bilimsel adı *Adonis*

aestivalis (*aestivalis* kelimesi de Latince'de yaza ilişkin anlamına geliyor) olan bu çiçek, bizim dilimizde de farklı yörelerde "kan damlası" ya da "kan lalesi" olarak adlandırılıyor. Nergis çiçeği de adını bir mitolojik öyküden alıyor. Hemen her çağda şairlere esin kaynağı olan bu öyküye göre, sudaki kendi yansımasına aşık olup su perisi Ekho'nun sevgisini reddeden Narkissos, sudaki aksini izlemek uğruna eriyip bitmeye başlar ve ona acıyan tanrılar da onu su kenarında bir çiçeğe dönüştürürler. Narsist (özsever) kelimesine de köken oluşturan bu öykünün en güzel anlatımlarından biri olan Latin Ovidius'un şiiri, Can Yücel'in çevirisinde aşağıdaki dizelerle sona erer:

"Tam sedyeyi, odun yığınınını, titreyen meşaleleri hazırladılar, vücut yoktu hiçbir yerde, yerinde sarı göbeğini beyaz yaprakların kucakladığı bir çiçek buldular."

Kısa kısa... Kısa kısa... Kısa kısa...

Çeyrek: Farsça cihar (dört) ve yek (bir) sözcüklerinden hareketle cihariyek, yani dörtte bir anlamında dilimize girmiş.

Kırmızı: "Kırmızı" adlı bir böcekten, ezilerek elde edilen boya maddesine atıfta bulunarak, kırmızı sözcüğü kullanılmaya başlamış.

Yılan: Çincece ejderha anlamına gelen "lung" sözcüğünden dilimize girmiş. Zamanla tıpkı limona kimi yerlerde ilimon denmesi gibi başına i harfi olarak ilung sözcüğüne dönüşmüş. Sözcük söylene söylene günümüze yılan olarak gelmiş.

Yer Adları

Anadolu'da yer adlarının başlı başına öyküleri vardır. Her yer adı, bize o bölge hakkında tarihi ipuçları verir. Yer adlarının anlamlarını öğrenerek orası hakkında fikir sahibi olabiliriz. Bu ay ele alacağımız kentimiz Ankara. Ankara sözcüğü hakkında birden fazla öykü anlatılıyor. Bölgede yapılan kazılar, paleolitik, neolitik, kalkolitik çağlarda burada yaşayanların var olduğunu gösteriyor. Bölgede bilinen ilk yerleşkenin adıysa Ankuva. Bir Hitit kenti olan Ankuva'nın yerine sonraları Frigya kenti olan Ankyra kurulmuş. Söylenceye göre Frigya'nın ünlü krallarından Gordias'ın oğlu Midas, birgün bozkırda bir gemi çapasına rastlar. Frigçe'de çapa anlamına gelen Ankyra adı bu yeni kentin de adı olacaktır. Bozkırın ortasında gemi çapasının ne işi olduğu birçok araştırmacının kafasını kurcalamıştı. Burada bir zamanlar bulunan bir iç deniz olduğu, denizin sonradan kuruduğu ve bu çapanın o dönemlerden kalmış olabileceği görüşleri ortaya atılmıştı. Oysa kentin adının köklerini Ankyra sözcüğünün diğer anlamlarında aramak gerekiyor. Ankyra sözcüğünün bir diğer anlamı da "yol kesen" demek. Hızla giden gemilerin yavaşlaması ya da dur-

ması için kullanılan demirlere bir benzetme yaparak, yol kesen adı veriliyor. Asıl anlamıyla yol kesenlerse, bölgenin ticari ve askeri yollarının kesim yerinde kurulan kalelerdi. Bölgede düşman saldırılarını önlemek, tüccarları korumak için bulunan bir askeri amaçlı bir hisarın sonradan büyüyerek bir yerleşim yerine dönüşmüş olması, yerleşim yerinin kalabalıklaşarak bir kent haline gelmesi daha olası görünüyor. Kent Frigyalılardan sonra sırasıyla Lidya, Pers, İskender, Galat, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı egemenlikleri yaşadı. Selçuklu döneminde kentteki üzüm bağlarından dolayı Farsça engür (üzüm) sözcüğünden yola çıkılarak kente Engürü adı verildiği de anlatılanlar arasında. Bir başka rivayete göre Ankara kalesi hal-ka angaryayla yapıldığından buraya angarya adından yola çıkarak Ankara adı verilmesi.

